

JOAN RIBA VALLÉS 1904-1992
EL GRAN TENOR D'ALMATRET

JOAN RIBA VALLÉS, EL GRAN TENOR D'ALMATRET (1904-1992) Felip Gallart i Vicent Lladonosa

Fotografia d'estudi de Joan Riba
Arxiu Rosa Florensa Riba

Joan Riba Vallés (Almatret 1904 - Badalona 1992), tenor d' Almatret. Entre els anys 1930 i 1936 va ser una gran figura de l'espectacle. Va actuar al costat de les figures més prestigioses i en els teatres més importants de l'estat, sobretot de Barcelona i València, interpretant les sarsueles i operetes de més èxit del moment al costat dels millors i de les

millors artistes de l'època. Va ser també un gran innovador amb un nou gènere de cant que es va anomenar cançons impressionistes. Es considerava que tenia la veu més fonogènica del moment, perquè es

reproduïa amb naturalitat i amb expressions molt més clares i netes als micròfons que la de la majoria d'intèrprets del seu temps. Per això va ser temptat pel cinema i el seu èxit en les emissions radiofòniques de l'època va ser esclatant. Després de la Guerra Civil va ser represaliat pel franquisme i la seva extraordinària carrera es va veure arruïnada per sempre.

Els primers anys

Joan Riba Vallés va néixer el 8 de gener de 1904 a Almatret. Era fill del pagès Joan Riba Arbonés i d'Antònia Vallés Ballesté, mestressa de casa. El matrimoni tenia cinc fills, dos nois (Joan i Paco) i tres noies (Maria, Dolors i Ramona). Vivien modestament al carrer la Bassa d'Almatret. Per completar la precària economia familiar anaven pels pobles a vendre ous i ametlles. Al 19 anys, Joan Riba treballava a les obres de la carretera de Valls a Tarragona traginant grava. Un dia el contractista de les obres el va sentir cantar i en va parlar al director de l'Orfeó Tarragoní, aquest li va dir que tenia una veu que mereixia ser educada. El van dur a Barcelona i va cantar davant del mestre Lamote de Grignon, que es va quedar captivat per les facultats del noi.

La Guerra del Rif

En plena Dictadura del General Primo de Rivera, li va correspondre fer el servei militar a Barcelona, però un cop acabada la instrucció va haver de marxar amb la seva companyia a la Guerra del Rif. Destinat a l'hospital militar de Tetuan, Riba va fundar un petit Orfeó amb els malalts i amb ells participava en concerts i actes religiosos. Allí va cantar per al general Sanjurjo i per al general Berenguer

Joan Riba al servei militar.
Arxiu Rosa Florensa Riba

D'Almatret a Barcelona

Ja llicenciat de l'exèrcit, Riba va tornar a Almatret. Va treballar de manobre. A Lleida va cantar al local de la Violeta i al Casino Principal amb gran èxit. Això el va estimular a demanar una beca de formació a la Diputació de Lleida per estudiar cant a Barcelona. Li va ser concedida l'1 de setembre de 1928.

El contrast que va trobar Riba en arribar a Barcelona va ser brutal. L'any 1930 Almatret tenia 1.267 habitants. Vivien de l'agricultura i de l'extracció de lignit. Barcelona era una ciutat d'1.009.564 habitants. Havia tingut un creixement extraordinari gràcies, bàsicament, a la gran immigració procedent de Múrcia i d'Andalusia. Era una ciutat en expansió per la creixent indústria, per les obres d'electrificació, per les del metro i per l'Exposició Internacional de 1929. Una ciutat que bullia de diversió i de ganes de viure en els innumbrables teatres, sales d'espectacles i music-hall, essent el Paral·lel el seu gran epicentre. Era l'època daurada de les sarsueles, de les operetes, dels vodevils i dels espectacles de varietats.

Temps de formació (1930-1932)

A Barcelona la prestigiosa Gali Markoff va esdevenir la seva gran mestra i mentora. Markoff era d'origen rus i havia arribat a Barcelona fugint de la I Guerra Mundial i de la Revolució Bolxevic. El seu mètode era molt reconegut per les seves precises tècniques de respiració, dramatització i vocalització. A més de Joan Riba, Gali Markoff va formar artistes tan rellevants com Alfredo Kraus, Carmen Bustamante, Fernando Lázaro o la pianista Liliana Maffiotte. La cantant russa tenia Joan Riba com un dels seus alumnes predilectes i prova d'això és que l'any 1933 va fundar la Peña Artística Joan Riba, que es dedicava a la promoció de l'art i de la música, i en va ostentar el títol de presidenta.

Els temptejos (1930-1931)

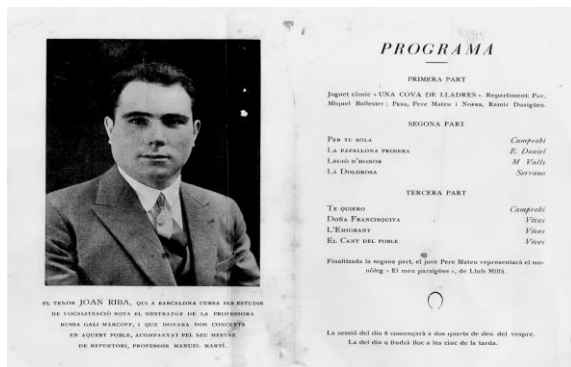

Al teatre Goya, gener 1930
Arxiu *El Diluvio*, 31/1/1930. Arxiu de
Revistes Catalanes Antigues.
Biblioteca Nacional de Catalunya

El dimarts 28 de gener de 1930, Riba va actuar al teatre Goya de Barcelona en un espectacle que tenia com a gran atracció un número de Balls Russos. En l'espectacle també va cantar la seva gran mestra Gali Markov, qui segurament, va tenir molt a veure amb aquella primera actuació. Era el mateix dia que el General

Primo de Rivera presentava la seva dimissió. El general Dámaso Berenguer el substituïa i començava el que popularment es va anomenar *la Dictablanda*.

Joan Riba començava a ser conegut. Actuava en alguns locals de Barcelona com el teatre Goya, el Casal Lleidatà de Barcelona, el teatre Cómico, el Nuevo i en localitats com Lleida o Maials. La revista *Música, Ilustración Ibero-americana* (6 de febrer de 1930) el comparava amb altres tenors catalans d'origen humil i de fama internacional, com Pere Paulí o com Hipòlit Lázaro i li augurava un futur ple d'èxits.

Actuació a Almatret, agost 1931. Arxiu Albert Santaulària

Actuació a Almatret, agost 1931. Arxiu Albert

A l'abril de 1931 es proclamava la II República. Aquell any Riba encara actuava en locals de Barcelona i durant el bon temps va fer una gira per les terres de Lleida actuant a pobles com Almacelles i Balaguer on gaudia de molta popularitat. Els dies 8 i 9 d'agost va actuar al teatre Emporium d'Almatret, seu del Centre Republicà. Manuel Martí el va acompanyar al piano. Va oferir un total de vuit cançons. Cinc eren en català: *Per tu sola* de Camprubí, *La papallona primera* d'E. Daniel, *Legió d'honor* de M. Valls, *L'emigrant* i *el cant del poble* de Vives. Tres en castellà: *Te quiero* de Camprubí, *Doña Francisquita* de Vives i *La Dolorosa* de Josep Serrano. En començar la funció el quadre local del poble va representar el joguet còmic *Una cova de lladres* i en finalitzar la segona part el jove actor Pere Mateu va interpretar el monòleg *El meu paraigües* de Lluís Millà.

Riba convencia el públic i la crítica amb les seves actuacions prodigioses. Així el 4 de desembre de 1931 el diari *La Humanitat* glossava el tenor d'Almatret de forma entusiasta. Deia:

La personalitat artística d'aquest tenor no cal posar-la en relleu, els seus nombrosos concerts a Barcelona i arreu de Catalunya constitueixen un rosari d'èxits que tenen el doble de valor per haver estat assolits en plena formació artística ço que fa preveure que dintre de molt breu temps esdevindrà un màgic del cant.

Posseeix el tenor Riba una veu d'un timbre agradable i bastant extensa ultra la seva interpretació exquisida, fa valer una vegada més els seus mèrits artístics.

D'una delirant ovació va fer-se mereixedor el novell tenor obligant-li a repetir algunes de les composicions que figurava en el programa.

El debut efectiu (febrer de 1932)

El 6 de febrer de 1932, Joan Riba va fer el debut efectiu com a cantant professional al teatre Victòria de Barcelona. Va interpretar *La Dolorosa*, al costat de la gran actriu i soprano Josefina Bugatto. Aquesta sarsuela de Josep Serrano i llibret de Juan José Lorente esdevindria l'obra que més èxits i prestigi donarien al tenor durant tota la seva carrera musical.

L'ascens fulgurant (1932)

La pensió de la beca es va acabar i Joan Riba va haver de llançar-se a la lluita de cantant professional. A partir de llavors la seva ascensió va ser fulgurant. Al teatre Nuevo participava en l'estrena de la sarsuela catalana *El Conte de l'avi*. Al maig era contractat per La Companyia Lírica de Luís Calvo, i debutava al teatre Novedades amb sarsueles com *La Dolorosa* o *Luisa Fernanda*. La premsa qualificava Joan Riba de notabilíssim tenor de veu fresca i ben timbrada, fruit d'una admirable escola de cant i també destacava els molts aplaudiments que rebia cada vegada que cantava *la Dolorosa*. També el reclamaven contínuament des de Ràdio Associació i des de Ràdio Barcelona on, acompanyat per les seves orquestres, oferia un repertori de cançons en català i castellà o bé fragments de sarsueles i operetes. En aquest mitjà, Riba va tenir molt d'èxit i va dur a terme moltes actuacions durant tota la seva carrera.

La gira triomfal pel País Valencià (1932-1933)

A València la representació número mil de *La Dolorosa* de Josep Serrano i Simeón es va celebrar a bombo i platerets. Era el dia 3 d'agost de 1932. Per tal d'encabir al màxim de públic, el festival es va fer a la Plaça de Braus de València. Hi van participar, entre altres, les típles Amparo Romo i Trini Avelli, el baríton Pablo Hertogs i Pepín Fernández. La direcció va anar a càrrec del mateix Serrano. Joan Riba, considerat ja com el gran divo de *La Dolorosa* a Catalunya, va cantar per primer cop a la pàtria del compositor com a protagonista de l'obra. Va ser el gran triomfador de la festa. Es deia que va cantar davant de vint-i-cinc mil espectadors La companyia va seguir la seva gira triomfal pel País Valencià actuant en altres poblacions com Alzira, Alacant, Segorb, Castelló de la Plana...

Una figura de la sarsuela i de l'opereta (1932-1933)

El 23 de setembre de 1932, quan tenia 28 anys, Joan Riba es casava amb Josepa Pujol Prats, de 32 anys, natural de Vimbodí.

L'any 1933 Riba seguia amb la companyia de Luís Calvo i es consolidava com una figura de sarsuela i de l'opereta. Actuava al costat de figures com Eduardo Brito, Cecília Gubert, Conxita Bañuls, Maria Santocha, Marcos Redondo, Gloria Alcaraz en sarsueles com *El puñao de Rosas*, *Don Gil de Alcalà*, *Los de Aragón*, *Los Gavilanes*. *Katuska* o el sainet *Los verbeneros*. Joan Riba, arrogant de facultats, cada dia era més amunt als escenaris barcelonins, insistia la premsa, i actuava amb un èxit extraordinari a *El Conde de Luxemburgo*, a la sarsuela *Azabache*, a *El*

hermano lobo o a *Bohemios*. Com sempre Riba continuava interpretant *La Dolorosa* amb les tiplés més importants del moment. La premsa elogiava el jove tenor i destacava que tenia una veu bonica, potent, extensa, amb un registre mig meravellós i una excel·lent i clara dicció que acreditava la bona escola que tenia. L'exquisit gust amb què cantava feia que cada actuació es veiés coronada per l'èxit.

El prestigi de Joan Riba no parava de créixer. El crític Figarillo (Antoni Pejoan) escrivia al diari *El Diluvio* (7 de maig de 1933) que Riba era un tenor triomfal i de carrera ascendent. De veu vellutada, flexible, extensa, captivadora i de dicció claríssima. El seu triomf damunt dels escenaris era clamorós de forma que ja era el tenor favorit dels barcelonins. Segons Figarillo tots els espectadors en feien comentaris elogiosos, ponderant les seves excel·lents facultats i, tot i la seva joventut, els seus admiradors ja es comptaven per milers. El d'Almatret tenia temptadores ofertes per cantar als principals teatres de tot l'estat i d'ultramar.

El 27 de juny de 1933 naixia a Barcelona el seu primer fill, Joan Riba Pujol. El tenor era un home feliç. La premsa ho recollia dient que tenia molts contractes i projectes i el compromís de filmar una pel·lícula.

Riba no oblidava els seus orígens i sempre que podia tornava a actuar a les terres de Lleida, on, segons la premsa, se'l considerava el millor cantant del món. També actuava sovint en molts pobles de les comarques tarragonines, on també era molt reconegut. Participava en actes benèfics i actuava al davant de les primeres figures polítiques del moment, que elogiaven el seu immens talent.

Les dolces mels de l'èxit (1934-1935)

Joan Riba seguia triomfant. A la premsa es deia que no seria estrany que s'incorporés a la companyia del Teatro Lírico Nacional i que estava en contacte amb el representant del mestre Moreno Torroba per incorporar-se a la seva companyia, que era la titular del teatre Calderón de Madrid.

L'any 1934 Riba continuava actuant als millors teatres de Barcelona. Al setembre d'aquell any obtenia un gran èxit i molt bones crítiques a l'obra *El sol en la cumbre*, llibret d'Anselmo Carreño i música de Pablo Sorozábal.

L'any 1935 seguia la seva ascensió imparable, sobretot amb l'estrena de l'opereta *La ronda de la bruja* de Franz Lehár al teatre Novedades, amb la mítica Celia Gámez, Pierre Clarel i Cándida Suárez. De Riba la premsa assegurava que (*El Diluvio*, 21 de febrer de 1935):

Merece especial mención la labor de Juan Riba, que cantó con gran acierto y seguridad. Juan Riba es uno de nuestros tenores que más prometen, pues tiene buena voz, clara y además, trabaja con ardor y sinceridad. Tiene por delante un buen porvenir, y si no, al tiempo.

La fama de Riba continuava creixent i es deia que l'empresari Luís Calvo volia formar una companyia amb Joan Riba com a primera figura.

Al teatre Novedades, febrer 1935. Biblioteca nacional de Catalunya

El cinema i la veu més fonogènica del moment

Els anys trenta el cinema espanyol incorporava el so a les seves pel·lícules. Els grans cantants eren temptats per les productores per participar en projectes fílmics. Segons Antonio Orts (*Films selectos*, 18 de juny de 1932) Riba tenia la veu més fonogènica del moment. La seva veu era de timbre suau i clar. Es reproduïa amb naturalitat i amb expressions molt més clares i netes als micròfons, que no pas les veus dels tenors dramàtics, més metàl·liques i fortes. Riba

era un artista innovador. Volia dur al cinema el cançoner popular espanyol a través de pel·lícules curtes on cada cançó havia de ser un film amb la dramatització del moment en què va sorgir. Era una absoluta novetat.

L'any 1934, quan Riba era al cim de la seva carrera, el cinema el va tornar a temptar. No sabem en quants projectes cinematogràfics va col·laborar. Només coneixem la seva participació en el film documental titulat *Córdoba* del director Mateo Santos Cantero, director de la revista *Popular film*. Havia de ser el primer d'un seguit de postals fílmiques d'un projecte titulat *Estampas de España*. Malauradament aquest projecte no va tenir continuïtat.

Cantant impressionista

Actuació al Metropol de Barcelona, juny 1934. Biblioteca nacional de España.

Una faceta que va donar molt prestigi a Joan Riba va ser la d'interpret de cançons impressionistes, acompanyat al piano pel mestre Luca Relli o Manuel Martí i, de vegades, amb comentaris del poeta i rapsode Àngel Pons Guitart. A l'*Esquella de la Torrotxa* (25 de maig de 1934) s'hi deia que: *es tractava d'un enfilall de cançons originalíssimes, musicació dels poemes més famosos dels poetes antics i moderns*. Riba va dur aquest nou gènere a molts escenaris.

Seguia l'èxit

El prestigi de Riba era extraordinari. El 13 de maig de 1935 *Mundo Gráfico* (15 de maig de 1935), una de les revistes espanyoles més populars del primer terç del segle XX, li va dedicar un reportatge fet a Almatret, el signava Josep Gaya Picón. Riba es va fotografiar dalt del campanar del poble, com un símbol de l'home que havia arribat al punt més alt del seu univers simbòlic.

El 1936 Joan Riba realitzava una gira per Madrid amb la companyia Lírica de Luís Calvo. Al febrer cantava *La Dolorosa* al teatre Chueca. A primers d'abril al teatre Fontalba participava a la sarsuela *Mari-Eli*. A finals del mateix mes, al mateix teatre, interpretava *Moros y cristianos*. Radio Madrid també reclamava Joan Riba perquè hi oferís recitals, que feia amb gran èxit.

De carretero a tenor, pasando por peón de albañil y después de haber luchado con los moros en África

Joan Riba dalt del campanar d'Almatret, 1935. *Mundo gráfico*, 15 de maig de 1935. Hemeroteca digital. Biblioteca Nacional de España

La Guerra Civil (1936-1939)

Riba havia d'anar de gira per Argentina i Amèrica, però hi va renunciar per no deixar la seva dona i el seu fill. I va esclatar la Guerra Civil i la seva prometedora carrera es va esguerrar del tot, també la seva vida i la dels seus. La Guerra va sorprendre Riba i la seva família a Vimbodí, el poble de la seva dona, on havien de passar l'estiu, sembla que perquè el seu fill es restablís d'una malaltia. La Guerra la van passar entre Barcelona i Vimbodí, fins que a primers de 1938 el seu reemplaçament va ser mobilitzat i va ser destinat a Santa Coloma de Farners, on el 20 de maig de 1938 va néixer la seva filla Olga. Tenim notícies d'algunes actuacions d'aquesta època, com la que va fer a finals de 1936, quan va col·laborar amb un grup d'aficionats de Valls en la representació de *Bohemios*.

Represaliat pel franquisme

A finals de gener de 1939 va caure Barcelona. A primers de març Riba formava part de la primera companyia de teatre de Barcelona amb l'empresari i director artístic Juan Martínez

Penas. Amb aquesta companyia va estrenar *Luisa Fernanda* al teatre Tívoli. El 19 de març de 1939 Joan Riba va actuar al primer festival religiós de Sant Josep de la Muntanya, al districte de Gràcia de Barcelona. Per aquestes mateixes dates va ser contractat per la companyia de Moreno Torroba per fer una gira per diferents ciutats espanyoles. Arran d'unes denúncies de les autoritats franquistes de Vimbodí, el 10 de maig de 1939 va ser detingut a Valladolid. Va ingressar a la Presó Cel·lular de Barcelona i a les de Tarragona. Se li va obrir Consell de Guerra. Per sentència del 16 d'agost de 1943 finalment se'l va condemnar a trenta anys de presó.

Nosaltres no hem volgut fer cabal d'un judici que, com tots els Consells de Guerra del franquisme, va ser una veritable farsa. El sumari és ple de contradiccions, basat en el codi militar, sense advocats ni jutges de carrera, amb absència total de garanties processals i on els testimonis anomenats *de probada solvència moral* tenien més valor que els altres. El 29 de juny de 2017 el Ple del Parlament de Catalunya va anul·lar tots els Consells de Guerra del franquisme, celebrats entre 1938 i el 1978 i va declarar il·legals els tribunals de l'Auditoria de l'Exèrcit d'Ocupació, així com tots els procediments, condemnes i sentències per ser contràries a la llei i vulnerar les més elementals exigències de ple dret. Per tant la condemna de Joan Riba és avui per avui totalment il·legítima i nul·la explícitament.

Actuacions a les presons de Tarragona

Riba va romandre a la presó de Pilats on va coincidir amb el gran compositor de sardanes i director de cobla Tomàs Gil Membrado, amb el músic Albert Sanahuja i amb el periodista Joan Ventura Solé. L'arribada de Riba a la presó va ser un revulsiu per a la coral i van poder preparar l'opera *Marina*. Allí Riba encara va oferir romances, sarsueles, peces de concert i va cantar en misses i cerimònies religioses. Traslladat a la presó de La Punxa, el 19 de març de 1941 Riba va participar en el festival artístic religiós dedicat al director de la presó José Gallástegui Alegria, amb motiu del seu sant. El festival va acabar, com llavors no podia ser d'una altra manera, amb l'himne nacional i el del *Movimiento*.

La fosca postguerra

Comptant que el 5 de febrer de 1940 començava el recompte del seu període de presó, Riba havia d'estar privat de llibertat fins al 5 de febrer de 1970. El 2 de maig de 1946 es va decretar la seva llibertat condicional vigilada, amb desterrament del seu poble, Almatret. Riba i la seva família van fixar la seva residència a Xèrica, Castelló de la Plana, on van passar moltes penalitats. Durant aquells anys Riba encara va fer alguns concerts: com els del teatre Serrano de Segorbe, l'any 1947, i els de l'any 1949 a Reus, a Valls i a Lleida. Però no va ser el mateix. La seva carrera estava trencada i eren temps molt difícils. Finalment el 5 febrer de 1965 se li va concedir la llibertat definitiva. Joan Riba tenia 61 anys.

Tornada a Catalunya

Riba va tornar a Catalunya i va fixar la seva residència a Badalona. Com era molt emprenedor va muntar un bar. El va traspassar i en va muntar un altre, i així un parell de vegades més. El 15 de gener de 1988 moria la seva dona, Josepa Pujol. El 25 d'abril de 1992 Joan Riba Vallés moria a l'Hospital Municipal de Badalona a 88 anys.

Fotografia de família. Arxiu Rosa Florensa Riba

Rememrança i reconeixement d'Almatret

Organitzat per l'ajuntament d'Almatret, el dissabte 30 d'abril de 2022, a la Sala de ball de "la Societat" d'Almatret, es va realitzar un sentit homenatge a Joan Riba. Els estudiosos Felip Gallart i Vicent Lladonosa van glossar la vida del tenor i la seva importància com a artista dins de la història de l'espectacle musical català de l'època.

El tenor José Alberto Aznar i la pianista Anastasiia Brezden van oferir un excel·lent concert amb les mateixes cançons que el Joan Riba i el pianista Manuel Martí van oferir els dies 8 i 9 d'agost de 1931 al teatre Emporium d'Almatret.

Va ser un acte molt emotiu i de gran qualitat artística. Hi van assistir descendents i família de Joan Riba.

No voldríem cloure aquest article sense donar les gràcies al Xavier Ferrándiz i Riba, a la Pepita Tamarit i Riba i a la Rosita Florensa i Riba, net i nebodes del Joan Riba, i a l'Albert Santaulària, per la seva col·laboració inestimable.

BIBLIOGRAFIA

GARCÍA (2015): Ivan García Sala, "Traductores del ruso en España: los Marcoff, esbozo biográfico", *Dossier. Rusia y España, literatura e historia*, Número 777, Cuadernos Hispanoamericanos.

HERRERA (2012): Lluís Marc Herrera, *Música en silenci*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.

PEDRET (2015): Gerard Pedret Otero, *La quimera de la gran pantalla. Periodisme, grups llibertaris i cinema a Catalunya (1926-1937)*, Tesi doctoral, Departament d'Història Contemporània. Universitat de Barcelona. <https://www.tesisenred.net/handle/10803/394087>, consultat el 7 de febrer de 2021.

VENTURA (1993): Joan Ventura, *Presó de Pilats, Tarragona 1939-1941*, Diputació de Tarragona.

DIARIS I REVISTES

Per fer aquest article s'han consultat diferents diaris i revistes de l'època com: *El Diluvio*, *Mundo gráfico*, *Films selectos*, *Populares films*, *Música*, *Ilustración Ibero-americana*, *La Veu de Catalunya*, *La Vanguardia*, *La Humanitat*, *La Publicitat*, *Las Provincias*, *El Pueblo*, *La Correspondencia de Valencia*, *El luchador*, *La rambla*, *La correspondencia de Valencia*, *El mercantil valenciano*, *Heraldo de Castellón*, *Papitu*, *El día gráfico*, *Hoja oficial de la provincia de Barcelona*, *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, *Diario de Tarragona*, *L'esquella de la Torratxa*, *El Nervión*, *El adelanto*, *La libertad*, *Las noticias*, *El día de Palencia*, *Revista la Femosa d'Artesa de Lleida*, *Diario español de la Falange Española*, *Tradicionalista i de las JONS...*

S'ha consultat també l'expedient de Joan Riba al Tribunal Militar Tercero de Barcelona.

Joan Riba amb el seu net. Arxiu Rosa FlorensaRiba